

Lukiolaiset argumentoivat

Inka Mikkonen: *"Olen sitä mieltä, että..." Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi.* Jyväskylä Studies in Humanities 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2010. 242 s. ISBN 978-951-39-3812-3.

Harvasta kielenkäyttöön liittyvästä asiasta lukiolaiset ovat yhtä vahvasti samaa mieltä kuin argumentaatiotaitojen merkityksestä. Näitä taitoja he paitsi arvostavat, myös toivovat lisää opetukseen. Tämä käy ilmi Kielitaidon kirjo -projektin kyselytutkimuksesta (Kauppinen ym. tulossa). Lukiolaisten näkemys on järkevä, kun ajatellaan, miten tärkeää vuorovaikutus ja mielipiteiden perustelemisen yhteiskunnassa on. Inka Mikkosen lukiolaisten mielipidetekstien argumentointia käsittelevä väitöstutkimus onkin enemmän kuin paikallaan. Hän myös pohjustaa tutkimustaan hyvin: koulun kirjoittamista on tutkittu vähemmän kuin lukemista, ja 1980-luvulla tehtyjen IEA-tutkimusten mukaan argumentaatio on suomalaisten koululaisten kirjoittamisen heikkoja kohtia (mm. Vähäpassi 1982). Argumentaation traditio ei suomalaisessa koulutuksessa ole kovin vahva. Siitä kieli myös tutkimuksen vähäisyys. Paria gradua lukuun ottamatta lukiolaisten kirjoitelmien argumentaatiosta on tehty suomen kielen alalta yksi lisensiaatintutkimus (2008), sekin Inka Mikkosen. Kollaboratiivisen eli yhteisöllisen oppimisen näkökulmasta lukiolaisten argu-

mentaatiotaitoja sentään ovat viime vuosina tutkineet Leena Laurinen ja Miika Marttunen (Marttunen & Laurinen 2004; 2007; Laurinen & Marttunen 2007).

Inka Mikkonen kysyy tutkimukseen, millaisia ovat lukiolaisten yleisönosastoteksteiksi tarkoitettut tekstit rakenteeltaan ja argumentoinniltaan. Aineistona on noin sata keskisuomalaisessa lukiossa kirjoitettua tekstiä, joiden pohjatekstiksi on annettu Helsingin Sanomissa julkaistu, lukiolaisten työtaakkaa käsittelevä mielipideteksti. Kirjoittajien tehtävänä on ollut ottaa omalla yleisönosastokirjoituksellaan kantaa kirjoitukseen. Pohjatekstin aiheena on lukiolaisen työtaakka. Mikkonen on saanut motivaation tutkimukseen omasta työstään opettajana, mikä ilmenee eri tavoin. Hän kuljettaa tutkimuksessaan rinnan arkiajattelea ja teoreettista pohdintaa. Hyvän argumentaation tuntomerkkien hän toteaa olevan samantyyppisiä niin eri tutkimuslähteissä kuin myös lukion oppikirjoissa ja lukiolaisten käsityksissä.

Tutkimusnäkökulmansa Mikkonen määrittelee funktionaaliseksi. Teoriausta on rakennettu kolmenlaisista lähtökohdasta: Bhatian (1993, 2004) ja Swalesin (1990) tekstilaji- eli genreteorioista, Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan ns. uuteen retoriikkaan (2008) sisältyvästä argumentaatioteoriasta sekä J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten suhtautumisen teoriasta (2005). Teorioiden tarjoamat tut-

kimusvälineet ovat hyvin toisiaan täydentäviä. Genreteoriat, joista Mikkonen valitsee ensisijaiseksi prototyyppinäkökulman, sopivat hyvin argumentaation ja suhtautumisen tarkastelun kehyksiksi.

Monikerroksinen analyysi

Tekstien analyysi etenee kerros kerrokselta. Ensiksi tarkastellaan kirjoitelmien muodollisia jaksoja, jotka koostuvat tytopografisesti havaittavista tekstin osista, *otsikosta, aloituksesta, 2–5 käsittelykappaleesta ja lopetuksesta*. Seuraavan tarkastelunäkökulman tarjoavat tekstien funktionaaliset jaksot, tekstin vaiheittaista etenemistä kuvaavat toimintayksiköt, jotka voivat olla muutaman sanan tai myös kappalejaon ylittäviä. Funktionaalisiksi jaksoiksi on nimetty pohjatekstin *referointi, oma mielipide, perustelu, myönnytys ja ohje*.

Funktionaalisten jaksosten tarkastelun avulla päästään tarkastelemaan myös, millaisia argumentointitapoja kirjoittajat käyttävät ja miten tekstin dialogisuus ilmenee. Makkonen-Craigin (2005) teoriaa soveltaen Mikkonen kokoaa funktionaalisista jaksoista toistuvat toimintasarjat, joita ovat 1) mielipide–perustelu, 2) referointi–mielipide–perustelu ja 3) referointi–myönnytys–mielipide. Näiden perusteella hahmottuvat myös lukiolaisten yleisönosastotekstien kolme prototyyppistä rakennetta. Funktionaalisten jaksosten erottelu on lähtökohta lähemmälle tarkastelulle, jonka välineinä Mikkonen käyttää argumentaatioanalyysia ja suhtautumisen teoriaa.

Funktionaalisia jaksoja tarkastelemalla Mikkonen tutkii, millaisia argumentointitapoja kirjoittajat käyttävät ja

miten tekstin dialogisuus ilmenee. Argumentointi jakautuu sen mukaan viitekehykseen, lähtökohtiin ja tekniikoihin. Mikkonen havaitsee, että lukiolaiskirjoittajat ovat käyttäneet tekstiä kohden ainakin kolmea Perelmanin ja Olbrechts-Tytecän teoriassa mainituista argumentointitekniikan lajeista: kvasiloogisia, todellisuuden rakenteeseen perustuvia ja todellisuuden rakennetta luovia. Tämän aineiston lukiolaiset olivat perustelleet väitteitä selvästi eniten syy-seuraussuhteella ja esimerkillä. Seuraavaksi eniten oli vedottu auktoriteettiin ja käytetty vertailua. Argumentointitapa riippuu tietysti myös aiheesta. Argumentaatiokeinojen tulkinnan problematiikka, rajojen sumeus sekä niiden sisäkkäinen käyttö tulevat tutkimuksessa hyvin havainnollistetuksi. Kaiken kaikkiaan Mikkosen argumentaatioanalyysi on tarkkaa ja oivaltavaa.

Suhtautumisen teoria liittyy argumentaatiokeinojen kielen muotoelementteihin. Siitä Mikkonen hyödyntää etenkin sitoutumisen systeemiä ja inhimillisen toiminnan arvottamiseen liittyvää asennoitumisen alajärjestelmää. Hän keskittyy ilmauksiin, joilla kirjoittajat osoittavat suhtautumisensa sekä omiin että pohjatekstin kirjoittajan esittämiin väitteisiin ja perusteluihin. Kielen rakenteiden analyysi ei ole niin varmaotteista kuin argumentaatioanalyysi. Tottumattomuudesta kielii joidenkin pragmaattisten sävyjen, esimerkiksi *-han*-sävyartikkelin ja puhutteluilmausten tulkinta. Kokonaisuudessaan suhtautumisen teoria tuo tutkimukseen kuitenkin hyvän täydennyksen.

Mikkosen monikerroksinen analyysi tuottaa kauniin sadon, kun hän kokoaa sen tulokset ryhmittelemällä yleisönosastokirjoitukset kuuteen tyyppiin sen mukaan, millä tavalla kirjoittaja argumentoi näkemystään suhteessa pohjatekstiin.

Analyysi osoittaa, että tietyt funktionaaliset jaksot, argumentointitekniikat ja suhtautumisen ilmaukset kertyvät joihinkin teksteihin. Tekstiryhmät on tyypitelty antamalla niille yleisluonnehdinnat *tukeminen, suora kiistäminen, hyökkääminen, myönnyttelyminen, ohjeistaminen, häilyminen*. Kullakin näistä ryhmistä on tyypilliset rakenneominaisuudet, argumentointitekniikat ja suhtautumisen keinot ja joihinkin niistä on kertynyt myös enemmän metatekstuaalisia aineksia.

Analyysin tuloksena syntynyt tekstien argumentaatiotyyppittely antaa nähdäkseni hyvää pohjaa mielipidetekstien opettamiseen ja niiden kokonaisvaltaiseen arvioimiseen. Vaikka ”häilyminen” eli mielipiteen vaihtaminen on mahdollista suullisissa keskustelutilanteissa, se ei mielipidetekstissä luonnollisestikaan ansaitse kiitosta sen enempää koulussa kuin muillakaan yhteiskunnan julkaisufoorumeilla. ”Hyökkääminen” tuo mieleen nettipalstoilla nykyisin rehottavan vihapuheen, joka kuitenkin ei olisi kirjoittajalleen kunniaksi työelämässä eikä muussakaan vuorovaikutuksessa. Myös yksipuolista, muun muassa pelkästään omaan kokemukseen perustuvan argumentaation käyttöä, voi soveltaen käyttää arvioinnin perusteena.

Argumentaation esisopimusten tarkastelussa on uuden retoriikan näkökulmasta olennaista argumenttien todellinen vaikutus yleisöön. Mikkonen mainitseekin, että argumentointitekniikat riippuvat paitsi kirjoittajista ja kontekstista myös kirjoitusten aiheesta. Hän määrittelee sekä pohjatekstin mielipidettä vastaan että sen kanssa samaa mieltä olevien kirjoittajien implisiittisesti ilmaisemat esisopimukset. Argumentaation esisopimuksen sovittaminen oletettuun lukijakuntaan ei näytä aivan ongel-

mattomalta. Kenelle lukiolainen sanansa kohdistaa?

Pohdittavaksi jääkin, mitä erityisyleisön määrittely koulukirjoittamisessa tarkkaan ottaen tarkoittaa. Jos missä, niin tässä kohden koetellaan koulukirjoittamisen sosiokulttuurisen uskottavuuden rajoja. Todellinen lukijahan on ensi sijassa opettaja tai muu arvioija.

Aineen tekstilaji

Lukiolaisten yleisönosastotekstien normit herättävät pohdintoja. Ylioppilastutkinnon esseekokeesta opetukseen siirtyneiden ohjeiden mukaan kirjoittajan on luettava pohjateksti ja kirjoitettava sen pohjalta ja lukijan on ymmärrettävä kirjoitus ilman pohjatekstiä. Lisäksi Mikkonen mainitsee, että lukiossa opetetaan myös mielipiteen selkeyttä. Nämä ovat yleisiä tekstinormeja, eivät pelkästään kouluinstituutioon kuuluvia. Jos kuka tahansa meistä ottaa mielipidekirjoituksellaan kantaa aiemmin julkaistuun tekstiin, hänen on noudatettava tasan samoja periaatteita. Edeltävän tekstin huolellinen lukeminen, siihen viittaaminen ja selkeän kokonaisuuden laatiminen ovat muun muassa lehtikirjoittamisen perusperiaatteita.

Eikö kouluaine kuitenkin ole eri asia? Mikkosen analyysi antaa kiinnostavaa tietoa siitä, mistä erot voivat syntyä. Ainakin tämän aineiston mielipidekirjoitukset noudattavat ulkoisesti perinteisen kouluaineen, nykyisen ylioppilasesseen muotoa. Tekstien typografinen yleisrakenne, joka tavallisimmin kuljettaa aihepiiri-, ongelmanratkaisu- tai vastakohtamallin mukaista jäsentelyä, on oppikirjojen ja esimerkkiaineiden vakiinnuttama kouluaineen perusmalli. Mutta kun katsotaan seuraavaa kerrostumaa, funktio-

naalisia jaksoja, paljastuvat mielipide-tekstin genrespesifiset piirteet: pohjatekstin referointi, oma mielipide, perustelu, myönnytys ja ohje. Aineiston referointi on ylioppilastutkimuksen aineistokokeen mukanaan tuoma, opetuksessa vahvasti painottunut konventio, mutta muut ovat leimallisesti lehtien mielipidegenren ominaisuuksia. Kouluainemaisuus syntyy näissä teksteissä siis ainakin ulkoisen muodon, yleisrakenteen perusteella.

Tekstilajeilla on kahtalaisia piirteitä: ne ovat toisaalta retorisesti tilanteisia ja vahvasti institutionaalisia tekstuaalisia toimintoja mutta toisaalta ne ovat alttiita innovaatioille ja muutoksille. Yhteisöllisiin käytäntöihin kuuluu yleensä tekstilajien ja toimintatyyppien vakaus ja tunnistettavuus. Kouluinstituutiossa yksi yllä olevien tekstilajien vakaana pitämiseen on käytäntöjen jatkuvuuden ja vertailtavuuden varmistaminen. Vaikka genrellä on tunnistettavia ominaispiirteitä, se saattaa käydä läpi muutoksia ajan kuluessa. Niille on siis ominaista sekä stabiilius että muutos (Solin 2006: 78–79; Lyytikäinen 2006: 180). Koska genret ovat sosiaalisena toimintana muokkautuvia, niille on ominaista myös vähittäinen kehitys, jota voidaan nimittää genren evoluutioksi (Bhatia 2004: 24, 115).

Vaikka Mikkosen tutkimuksen aineisto eli vastineiksi kirjoitetut lukio- ja yliopistolaisten tekstit ovat typografiselta rakenteeltaan tunnistettavissa koulu- ja yliopistolaisten teksteiksi, ne ovat itse asiassa sulauttaneet itseensä yleisiä mielipidetekstin piirteitä. Siksi niitä voikin pitää koulu- ja yliopistolaisten mielipidekirjoituksen hybrideinä. Genren sosio-kulttuuriset ominaisuudet ovat monesti huomaamattomia, koska ulkoinen muoto on yhtenäinen.

Lopuksi

Mikkosen tutkimuksesta käy nähdäkseni hyvin ilmi, että tekstilajikonventiosta lähtevä opetus ei estä uusien mallien luomista. Näyttää siltä, että ylioppilasaineen genre on kokenut muutoksia, joita voidaan metaforisesti kuvata kulttuuriseksi evoluutioksi. Koska lukion kirjoittamisen tutkimus on viime aikoihin asti ollut niukkaa ja yksipuolista, tätä kehitystä ei ole dokumentoitu eikä tunnistettu. Mikkosen tutkimus nähdäkseni todentaa Swalesin (2004: 61–68) ajatuksen siitä, että genret ovat sosiaalisena toimintana muokkautuvia diskursseja.

Tutkimuksen alkupuolella Mikkonen kaittaa moniäänisesti erilaisia koulukirjoittamista koskevia näkemyksiä, joista useat eivät – ehkä kontekstistaan irrallaan tai retorisisista syistä – asetu samaan linjaan huolellisen empiirisen analyysin tulosten ja modernimpien lähteiden kanssa. Yhtenä syynä tähänkin lieenee lukion kirjoittamista käsittelevien tutkimusten vähäisyys. Alkuosassa esiin nostettuihin haasteisiin ei tutkimuksen kokoavassa osassa suoraan vastata, mutta sen sijaan siellä kuuluu tutkijan oma asiantuntijan ääni, joka yhdistää teorian käytäntöön. Mikkosen tutkimuksen toinen tavoite, tietouden lisääminen lukio- ja yliopistolaisten argumentoivista teksteistä, toteutuu kauniisti.

Inka Mikkosen tutkimuksen ehdoton vahvuus on empiirisen aineiston huolellinen ja monipuolinen analyysi, erityisesti argumentaatioanalyysi ja tekstien kokoava tyypittely. Mikkosen väitöskirja on mainio esimerkki siitä, miten analyysin kautta voi päätyä aidosti soveltamiskelpoiseen käytännön ohjeisiin.

ANNELI KAUPPINEN
etunimi.sukunimi@edu.jyu.fi

Lähteet

- BHATIA, VIJAY K. 1993: *Analysing genre. Language use in professional settings*. London: Longman.
- 2004: *Worlds of written discourse. A genre-based view*. London: Continuum.
- KAUPPINEN, ANNELI – LEHTI-EKLUND, HANNA – MAKKONEN-CRAIG, HENNA – JUVONEN, RIITTA (toim.) [tulossa]: *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen suomenkielisten ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden äidinkielen taidot ja niiden arviointi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURINEN, LEENA – MARTTUNEN, MIIKA J. 2007: Written arguments and collaborative speech acts in practicing the argumentative power of language through chat debates. – *Computers and Composition* 24 s. 230–246.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 2006: Rajat ja rajojen ylitykset. Laji kirjallisuudessa ja kirjallisuudentutkimuksessa. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 165–183. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimitajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARTIN, J. R. – WHITE, P. R. R. 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave.
- MARTTUNEN, MIIKA – LAURINEN, LEENA 2004: Lukiolaisten argumentointitaidot – perusta yhteisölliselle oppimiselle. – *Kasvatus* 35 s. 159–173.
- 2007: Collaborative learning through chat discussions and argument diagrams in secondary school. – *Journal of Research on Technology in Education* 40 (1) s. 109–126.
- MIKKONEN, INKA 2008: *Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Painamaton lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- PERELMAN, CHAÏM – OLBRECHTS-TYTECA, LUCIE 2008 [1971]: *The new rhetoric. A treatise on argumentation*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- SOLIN, ANNA 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. – Anne Mäntynen & Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SWALES, JOHN M. 1990: *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: University Press.
- 2004: *Research genres. Explorations and applications*. Cambridge applied linguistics series. New York: Cambridge University Press.
- VÄHÄPASSI, ANNELI 1982: On the specification of domain of school writing. – A. C. Purves & S. Takala (toim.), *An international perspective on the evaluation of written composition. Evaluation in Education: An International Review Series* 5 (3) s. 265–289.